

Проф. д-р ик. н. Ангел Димов

ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ КООПЕРАТИВИ В СТАРИТЕ СТРАНИ-ЧЛЕНКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Доказана е необходимостта от формиране на земеделски кооперативи, които допринасят за развитие и модернизация на съвременните фермерски стопанства, за поддържане доходите на фермерите и особено за свързване на производството с потреблението на пресни и преработени селскостопански стоки. Изведени са основните тенденции в развитието на съвременните земеделски кооперативи. Очертана е организационната структура на националните земеделски кооперативни организации, вкл. на техните специализирани земеделски банки и други кредитни институции. Систематизирани са дейностите и формите на управление на европейските междудържавни кооперативни организации. Открити са възможностите на тези организации за взаимодействие с ръководните органи на Евросъюза, съвместно разработване на неговата Обща аграрна политика и за съдействие на фермерите при усвояване на финансовите ресурси на европейските фондове. Разкрита е ролята на специализираните организации на земеделските пазари в ЕС и са посочени начините за ежегодно фиксиране на изкупните цени на основни селскостопански стоки.

JEL: Q13; Q17

Тенденции в развитието на западноевропейските земеделски кооперативи

В индустриалноразвитите държави фермерите се сдружават предимно в кооперативи (кредитни, обслужващи, снабдителни, изкупвателни, преработвателни и пласментни), основани на принципите на равнопоставеността и взаимната помощ. Много рядко се създават акционерни или други корпоративни фермерски дружества, където властват притежателите на сравнително по-големи капиталови дялове и се преследва максимална печалба. Това показва вековната история на световното кооперативно движение. Такава е и съвременната практика на аграрните отношения в старите страни-членки на ЕС.

Обединяването на западноевропейските фермери в кооперативи е продиктувано главно от обстоятелството, че земеделието носи сравнително малки печалби, а понякога и загуби (при природни бедствия). Макар да е жизненонеобходимо на обществото, селскостопанското производство не може пълноценно да участва в оборота на съвкупния капитал и да извлича средна норма на печалбата. То е зависимо от биологични и почвено-климатични условия и фактори, има продължителен производствен цикъл и

продължава да се извършва от значителна жива работна сила. Главно поради това още през втората половина на XIX век (когато се появяват машини за преработка на храни) западноевропейски земеделски производители (фермери) започват да се сдружават и да формират свои кооперативи.

Фермерите-кооператори задължително продават продуктите си на своя кооператив на пазарни цени. Те получават и част от реализираната в кооператива печалба според обема на извършените услуги. При липса на земеделски кооперативи фермерските печалби се присвояват от частни посреднически и прекупвачески фирми, които изнудват фермерите и изкупуват продуктите им на безценица, а след това ги продават на по-високи цени. Обикновено тези фирми извършват сделки по изкупуването на селскостопански продукти, а земеделските кооперативи имат трайни производствени отношения със своите членове-фермери и освен че задължително изкупуват продукцията им, заедно с тях разпределят общата кооперативна печалба.

Земеделските кооперативи представляват фермерите пред държавата. Чрез тях се осъществява ефикасна политика на държавно регулиране, субсидиране и стимулиране развитието на земеделието. В условията на пазарна конкурентна борба с корпорациите и другите стопански организации те се разрастват и достигат размери, при които ръководните им органи се отдалечават от фермерите-кооператори. Засега обаче и в големите национални и международни кооперативни остава непоклатим кооперативният принцип "Един член – един глас в управлението."¹

Кооперативите спомагат за издигане културата на земеделието в страните-членки на ЕС, за по-пълното оползотворяване на предвижданите субсидии от държавните и европейските фондове. С тяхна помощ се механизират и автоматизират производствените процеси във фермерските стопанства, значително се повишава производителността на труда и качеството на живот на фермерите член-кооператори.

Земеделските кооперативи не само осигуряват храни за населението, но и решават важни социални проблеми. В тях се създава работа и се провежда допълнителна квалификация на кадрите – управленци, инженери, агрономи. Напоследък в страните от ЕС-15 са заети около 1 млн. наемни работници, служители и специалисти, а като се прибавят и постоянно наетите във фермерските стопанства, техният брой нараства.

Сравнително най-много наети лица има в кооперативите във Франция – около 150 хил., Германия – 120 хил., Гърция – 80 хил. (вж. табл. 1). През 2006 г. броят на наемните работници в земеделските производствени кооперации и сдружения в България е около 30 хил.

---

¹ Напоследък заинтересувани търговски и корпоративни среди във Финландия правят предложения този принцип да престане да бъде задължителен.

Таблица 1

Брой на земеделските кооперативи в страните – членки на ЕС през 1999 и 2003 г.

№	Страни	Брой земеделски кооперативи		Брой на членовете на кооперативите		Брой на наетите лица в кооперативите	
		1999 г.	2003 г.	1999 г.	2003 г.	1999 г.	2003 г.
1.	Белгия	300	355	50	36	-	-
2.	Дания	18	14	95	81	42	35
3.	Германия	4044	3286	2957 ²	2385	140	120
4.	Гърция	6330*	6370	739*	740	18	80
5.	Испания	5528*	4175	1250	932	55	78
6.	Франция	3700	3500	1100	580	120	150
7.	Ирландия	122*	99	185*	198	37	35
8.	Италия	6500	5164	899	783	57	86
9.	Люксембург	9*	-	-	-	1.1	-
10.	Холандия	98	44	245	143	61	60
11.	Австрия	1074*	-	-	-	19*	60
12.	Португалия	1072*	-	588*	-	3.8*	-
13.	Финландия	68*	48	110*	215	13.5	45
14.	Швеция	53	34	-	300	13.6	30
15.	Англия	565	-	241	-	13.6	-
Общо:		29 481	-	-	-	-	-

* Данните са за 1998 г.

Източник. General Confederation of Agricultural Cooperatives (COGECA). Brussels, 2005.

Кооперативите извършват и губещи, но нужни за обществото дейности. Такива са например изгражданите капиталоемки и бавно откупващи се хладилни плодохранилища, реализацията на снабдителни, екологични и други мерки в планински и полупланински селища.

Особено ценна е дистрибуторската дейност на земеделските и потребителските кооперативи в най-малко фаворизираните и икономически маргинализираните селски райони на дадена страна. Те изпълняват важни общественополезни задачи.

Днес в страните от ЕС-15 функционират около 30 хил. земеделски кооператива, в които членуват почти всички фермери и земевладелци. Но в някои западноевропейски държави (например Англия) делът на фермерите член-кооператори е сравнително по-малък (30-40%) от техния общ брой. В 12-те новоприсъединили се към ЕС държави има около 10 хил. земеделски производствени кооперации, сдружения и организации.²

² Данните за броя на земеделските кооперативи в ЕС са приблизителни. Предстои уточняване на този брой в присъединените след 2003 г. страни от Източна и Централна Европа.

Данните от табл. 1 показват, че в западноевропейските земеделски кооперативи протичат процеси на *концентрация на производството*. През разглеждания период броят на западноевропейските земеделски кооперативи спада: в Дания – от 18 на 14; Германия - от 4 хил. на 3.2 хил.; Испания – от 5.5 на 4.1 хил.; Франция – от 3.7 на 3.5 хил.; Италия – от 6.8 на 5.2 хил.; Холандия – от 68 на 48; Швеция – от 53 на 34.³ Само в Белгия и Гърция земеделските кооперативи са се увеличили с по 40–60 броя. В същото време в разглежданите държави (вкл. Англия) членовете на тези кооперативи намаляват, а броят на наемните лица нараства или се запазва.

През последните две десетилетия кооперативното движение в аграрните сектори на повечето страни-членки на ЕС се насочва предимно към интегриране на стопански и организационни структури на земеделските кооперативи. Това става главно чрез специализация и диверсификация (разнообразяване) на извършваните в тях дейности, а също и посредством коопериране и сливане на отделни кооперативи. Междukoоперативната интеграция се разгръща предимно на средно равнище, т.е. в районните и другите териториални държавни структури, където има сравнително по-малки кооперативни организации.

Сега в Германия, както и в някои други държави сливанията на кооперативи и концентрацията на техните производства обхващат главно мандри и месарници. Това се наблюдава и при производството и продажбите на зърнени и маслодайни продукти. В Дания се извършват сливания на кооперативи за снабдяване на фермерите с машини, торове, растително-защитни препарати, строителни материали. По пътя на сливанията дейността в датския снабдителен кооператив DLG се диверсифицира и разширява, като се постига годишен оборот от близо 2 млрд. EUR. DLG си сътрудничи пряко с Асоциацията на снабдителните кооперативи на Швеция - заедно разкриват филиали в чужбина, купуват торове и пестициди от световния пазар и ги доставят на земеделски производители.

Посредством сливане на земеделски кооперативи се откриват възможности за усъвършенстване на кооперативните стопански и организационни структури (главно в хранителната индустрия и търговията), за диверсифициране на кооперативните дейности, вкл. като се въвежда производството на нови селскостопански продукти. По този начин се постига модернизация и разширяване на преработката на растителни и животински продукти, по-нататъшна интернационализация на търговията и повишаване на обществената производителност на труда.

Сливанията на земеделски кооперативи водят до разнообразяване на тяхната дейност и увеличаване асортимента на продаваните продукти. Например днешният най-голям кооператив в Испания COREN се занимава с производство на фуражни смеси, яйца, пилета, говеждо и телешко месо,

³ Вж. General Confederation of Agricultural Cooperatives (COGECA). Brussels, 2000, p. 3-70.

заешки продукти, а следващият по големина ANESCOOP произвежда и продава пресни и преработени плодове и зеленчуци и вина. Разнообразна е дейността и на испанския кооператив AN'S.COOP, в който се осъществява производство и търговия със зърнени храни, плодове и зеленчуци и се отглежда и угоява добитък. Важно за този кооператив е и снабдяването на фермери с машини, торове и растителнозащитни препарати.

В Швеция се извършва вертикално интегриране на земеделски кооперативи, които са от даден бранш и доставят на пазара продукти, носещи кооперативна търговска марка. През 1999 г. в месарския сектор е формирана национална производствена и пазарна организация на регионалните кланични кооперативи "Шведски меса".

Посредством междукооперативната интеграция се засилват процесите на интернационализация и глобализация на производствената, обслужващата и търговската дейност. Формират се международни земеделски кооперативи. През 2000 г. е осъществено първото такова обединение - между кооперативите за производство и пласмент на мляко и млечни продукти (масло, сирене, кашкавал) "MD Foods" (Дания) и "Arla" (Швеция).

При извършващото се вече две десетилетия преразпределение на местните и международните пазари много от западноевропейските земеделски кооперативи разширяват отношенията си и с държави извън Съюза, завоювайки трайни позиции и на пазарите в редица източноевропейски страни, вкл. и нашата. Особено голяма експанзивност проявяват снабдителните земеделски кооперативи - много от тях доставят на трети (нечленуващи в ЕС) страни строителни и други материали и средства за селскостопанско производство.

Във Финландия едрите месарски кооперативи интернационализират своята дейност, като придобиват чуждестранни предприятия - например финландски кооператив е закупил местни фабрики в Естония.

През 1999 г. чрез сливане на Шведската федерация на горите и Федерацията на шведските фермери и в Швеция е създаден транснационален кооператив, наречен "Федерация на шведските фермери", където фермери владеят половината от големите горски площи на страната. Това е смесен кооператив, който има завоювани позиции на местния пилешки и месен пазар и инвестира в хранителната индустрия на Русия, Финландия, балтийските страни и Полша.

Испанските кооперативи за производство на зехтин, вина, плодове и зеленчуци също интернационализират търговската си дейност, като изнасят своята продукция не само на пазарите на ЕС, но и в трети страни. Това се постига чрез въвеждане на високи стандарти за качество на произвежданите стоки и изпълнение на международните изисквания по отношение на регистрацията, нормализацията и сертификацията на изнасяните продукти.

През последното столетие се прилага политика на *интегриране на дребните търговци към земеделските кооперативи*. Все още обаче

по-голяма част от произвежданите в тях стоки се пласира чрез търговията на дребно. Обикновено кооперативните предприятия продават директно на дребните търговци мляко, сирена, меса, вина, плодове и зеленчуци. Много производители откриват свои магазини за продажба на маркови стоки.

Във Финландия земеделските кооперативи търгуват на дребно чрез малки дружества. Ежегодно тяхната търговска дейност възлиза на стотици милиони EUR. В Испания укрепват връзките между кооперативите и дребните търговци на плодове и зеленчуци, тъй като последните не могат самостоятелно да изпълнят определените от ЕС изисквания за качество на продукцията. Засега испанските търговци на дребно и по-специално притежателите на супермаркети, имат силни позиции в хранителната верига. Главно поради това те все още неохотно сключват споразумения за съвместна дейност със земеделските кооперативи.

Общо взето, между земеделските кооперативи и дребнотърговския сектор се поддържат променливи и неуравновесени отношения, които би трябвало да бъдат анализирани специално с оглед да се разкрият възможности за тяхното перспективно развитие.

Тенденцията към концентрация и централизация на производството, вкл. в кооперативния сектор, намира израз и в увеличаването на годишния оборот на *земеделските кооперативи*. Тази тенденция възниква под въздействието на постоянно усъвършенстващите се производителни сили и главно на оръдията на труда.

Сега годишният оборот на земеделските кооперативи в ЕС възлиза на над 300 млрд. EUR (по-голямата част от продажбите на пресни и преработени селскостопански стоки). През първото десетилетие на XXI век сравнително най-голям годишен оборот на земеделските кооперативи е постигнат във Франция – близо 70 млрд. EUR, Холандия – 45 млрд. EUR, Дания – 37 млрд. EUR и Испания – 27 млрд. EUR.⁴

Според годишния оборот на челно място на хилядите земеделски кооперативи в страните-членки на Европейския съюз са реализиращите оборотни средства в размер на 1-6 млрд. EUR. Засега на върха се намират следните големи кооперативи: “Bay Wa” (Германия) за снабдяване на фермерите със средства за производство и годишен оборот 6 млрд. EUR; “Arla-Foods” (шведско-датски) за производство и пласмент на мляко и млечни продукти – 5.5-6 млрд. EUR; “Danish Crown” (Дания) за клане на добитък и производство на меса – 5.5 млрд. EUR.

Международният шведско-датски кооператив “Arla-Foods” продължава успешно да се развива и да увеличава своя годишен оборот (вж. табл. 2). По този показател той изпреварва сродните му американски и други кооперативи и се превръща в световен лидер.

⁴ Вж. Noche, E. Agricultural Co-operatives in European Union. Madrid (Spain), 22 November 2005, p. 22.

Таблица 2

Годишен оборот на водещи европейски млеко-
преработвателни кооперативи (млрд. EUR)

Наименование	Държава	1998 г.	2003 г.
"MD Foods"	Дания	3.4	
"Arla"	Швеция	1.6	
"Arla-Foods"	Швеция-Дания	-	5.5
"Friesland Coberco"	Холандия	3.9	4.6
"Kerry"	Ирландия	2.2	3.7

Източник: General Confederation of Agricultural Cooperatives (COGECA); Agricultural Cooperatives in the European Union. Madrid (Spain), 2005.

През периода 1998-2003 г. значително нарастват годишните обороти на редица снабдителни кооперативи, в т.ч. германския "Bay Wa" - от 3.3 на 6 млрд. EUR, и датския DLG - от 1.2 на 1.9 млрд. EUR. Известно увеличение на годишните обороти имат "Danish Crown" (Дания) за клане на добитък (от 4.9 на 5.6 млрд. EUR), френският месопреработвателен кооператив SOCOPA (от 1.8 на 1.9 млрд. EUR) и др. В същото време годишният оборот на кооператива за мляко и млечни продукти SODIAAL (Франция) е намалял от 2.8 млрд. на 1.9 млрд. EUR. Спаднал е оборотът и на холандския градинарски и цветарски кооператив "The greengery" - от 2.4 млрд. на 1.6 млрд. EUR. Почти не е променен годишният оборот на германския млекопреработвателен кооператив "Nordmilch, а също и на големите френски мултифункционални (смесени) кооперативи като COOPAGRI.

В направената неотдавна класация на европейските многофункционални земеделски кооперативи начело на първите десет е френският "Terrena" (с годишен оборот 3 млрд. EUR), а на градинарските и цветарските кооперативи – холандският "Flora Holland" (с годишен оборот 2 млрд. EUR.)

В ЕС-15 първите 30 земеделски кооперативи имат годишен оборот над 1 млрд. EUR. В началото на XXI век тези кооперативи (многофункционални, млекарски, месарски, винарски, снабдителни) се разпределят по страни, както следва: Франция – 8; Холандия – 6; Германия – 5; Ирландия – 3; Швеция – 2; шведско-датски – 1; Австрия – 1. Начело на класацията (според годишния оборот) е шведско-датският кооператив "Arla-Foods", а на второ – датският месарски кооператив "Danish Crown". С годишен оборот под 1 млрд. EUR са земеделските кооперативи в Испания, Португалия, Италия и Гърция.

Дейността на кооперативите в ЕС съответства на осъществяваната на тяхна територия *международна специализация на селскостопанското производство*. Например най-големите млекарски кооперативи се намират в Швеция, Холандия, Ирландия и Германия; месарски – в Дания, Германия, Швеция, Франция; снабдителни – в Германия, Швеция, Франция, Дания и Австрия; многофункционални – във Франция и Холандия; градинарски и цветарски – в Холандия, Италия и Германия; винарски – във Франция, Италия и Германия; произвеждащи маслини и зехтин – в Испания, Португалия и Гърция (вж. табл. 3).

Таблица 3

Брой на някои от профилираните земеделски кооперативи в отделни страни-членки на ЕС (2003 г.)

Видове кооперативи	Германия	Ирландия	Холандия	Италия	Испания	Франция
Снабдителни	4					
Млекарски		3				
Градинарски			6			
Винарски				7		
Зехтинови					10	
Многофункционални						6

Източник. COGECA. Brussels, 2005.

В повечето страни-членки на ЕС е значителен *кооперативният дял от пазарите на пресни и преработени селскостопански стоки*. Тези кооперативи притежават и над 60% (в 12-те нови членки на ЕС – 50%) от националните агроиндустрии. Редица кооперативи заемат почти целия (90-100%) пазарен дял в съответните страни: за мляко и млечни продукти във Финландия, Швеция, Ирландия и Португалия; за производство на захарно цвекло в Белгия; за производство на семена, както и на тютюн и цигари във Франция; за производство на цветя и картофено пюре в Холандия; за клане на добитък и производство на кожи в Дания.

Земеделските кооперативи имат свои производства и снабдяват 70-80% от пазара на млечни продукти в Холандия, Люксембург и Германия, на плодове и зеленчуци в Австрия, на маслини, зехтин и вина в Испания, на житни храни във Франция, на консервирани зеленчуци в Италия. Сравнително по-малък е пазарният им дял в Австрия, където кооперативните млечни продукти заемат около 50% от пазара на страната, а на свинско месо – 20%. В Гърция този дял е, както следва: маслини и зехтин – 60%; жито, плодове и вина – 50%. Делът на италианските кооперативи в местните пазари на консервирани плодове е 40%, а на вина, плодове и зеленчуци – 25%. В Англия земеделските кооперативи държат над 50% от пазара на мляко и млечни продукти, 40% от този на плодове и 10-15% - на говеждо месо и яйца. Кооперативите в Унгария произвеждат 90% от общото производство на пшеница, а по-голямата част от тяхната селскостопанска продукция се изнася в над 40 държави.⁵

Земеделските кооперативи в западноевропейските държави се грижат за обучението на ръководните си кадри. То се извършва предимно чрез сътрудничество с институти и университети и под формата на курсове, семинари и обмяна на опит. В Германия за развитието и обучението на изборните кооперативни ръководители на национално и регионално ниво се грижат определени институти. В Ирландия дипломи за управленски коопера-

⁵ International Co-operative Alliance (ICA). Membership Statistics, 22.05.2007, p. 3.

тивни кадри се издават с подкрепата на Националния ирландски университет. Конфедерацията на финландските кооперативи PELLERVO, която обхваща стотици кооперативи (снабдителни, банкови, застрахователни, месо- и млекопреработвателни), има изградена система за обучение в кооперативния мениджмънт. В Холандия обучението на членовете на бордове на кооперативите се осигурява от техни регионални центрове.

Направените анализи на развитието на земеделските кооперативи в старите страни-членки на ЕС показват, че то се осъществява под влияние главно на научно-техническия прогрес и постоянното усъвършенстване на обществените производителни сили. В това развитие се очертават редица *тенденции*:

- уедряване главно чрез междukoоперативни сливания и интегриране на дейности;
- увеличаване броя на наемните работници и служители;
- постъпателно нарастване на годишните обороти на големите снабдителни и месопреработвателни кооперативи;
- приспособяване на дейностите на земеделските кооперативи в отделните страни съобразно специализацията на тяхното селскостопанско производство;
- нарастване на кооперативния дял на пазарите на пресни и преработени селскостопански стоки;
- постоянно диверсифициране на дейностите на отделните кооперативи и увеличаване броя на кооперативните производства и услуги;
- повишаване дела на услугите (финансови, консултантски, агротехнически) в земеделските кооперативи на Холандия, Германия и др., където производството и преработката на селскостопански стоки е достигнало висока степен на развитие;
- увеличаване на кооперативното производство на маркови селскостопански продукти и повишаване качеството и оригиналността на предлаганите на пазара стоки;
- постепенно разширяване и заздравяване на интеграционните връзки между земеделските кооперативи и представителите на дребната търговия;
- системно усъвършенстване на знанията на намиращите се на изборни длъжности управленски кадри, а също и на фермерите член-кооператори;
- формиране на транснационални земеделски кооперативи с предприятия и филиали в други държави;
- създаване на международни земеделски кооперативи чрез интегриране на браншови и други кооперативни организации от различни държави.

Организации на земеделските кооперативи в Европейския съюз

Още от създаването на ЕС (март 1957 г. в Рим) започва да се прилага Обща аграрна политика (ОАП) на неговите първи 6 страни-членки - Франция, Германска федерална република, Италия, Белгия, Холандия, Люксембург.

Основните цели на тази политика са: формиране на ефикасна система за държавно субсидиране на селското стопанство и използване на подходящи механизми за поддържане на средно равнище на фермерските доходи.

ОАП на страните-членки се осъществява и чрез създадените в тях земеделски кооперативи. Почти всички производители доброволно членуват в национални кооперативни организации - федерации, асоциации, камари, съюзи и кооперативи. Повечето национални кооперативни формации са обединени основно в *две международни организации* – Committee of Professional Agricultural Organisations – COPA (Комитет на професионалните организации в ЕС) и General Confederation of Agricultural Cooperatives - COGECA (Обща конфедерация на земеделските кооперативи в ЕС).

Освен тях съществува и Международно дружество на европейските земеделски кооперативи (Intercoop Europe), което се занимава със снабдителна дейност и доставка предимно на средства за селскостопанско производство (семе-на, животни, фуражи, машини). То е създадено през 1990 г. чрез сливане между "Интеркооп" (1929 г.) и Групата за кооперативни икономически дейности (1929 г.) и има 16 пълноправни и 4 асоциирани членове в 13 европейски държави.

Комитетът на професионалните организации в ЕС (COPA) е създаден на 6 септември 1958 г. - година след основаването на Съюза. Учредители са 13 национални кооперативни организации от шестте страни-членки. Сега COPA включва близо 60 пълноправни члена и асоциирани организации от 27-те страни-членки на ЕС. С Комитета на професионалните организации си сътрудничат и няколко партньорски организации от Ирландия, Норвегия, Швейцария, Турция и България, представлявана от регистрирания през 1999 г. Съвет на българските аграрни организации. Изпълнителен орган на COPA е избраният през април 1959 г. в Брюксел Секретариат.

На 24 септември 1959 г., една година след създаването на COPA, в Хага (Холандия) е учреден Общ комитет на земеделските кооперативи в Европейския съюз (COGECA). Отначало в него членуват само националните земеделски кооперативи на шестте страни-основателки на Общността, но впоследствие той се разширява и сега пълноправно членство имат над 20 национални кооперативни организации. Към COGECA са асоциирани и няколко национални организации, вкл. Националният съюз на земеделското производство в Румъния. Комитетът взаимодейства също и с национални "партньорски организации", в т.ч. Съвета на българските аграрни организации. Той обхваща почти всички (около 40 хил.) земеделски производствени кооперации, сдружения и кооперативи на 27-те страни-членки. Подобно на COPA, и COGECA се управлява от Секретариат. През декември 1962 г. е извършено сливане на управителните органи на двете международни организации и е избран общ генерален секретар.

Секретариатът на COPA решава проблеми на всички аграрни организационни структури в ЕС, докато този на COGECA защитава интересите главно на земеделските кооперативи в Общността.

Макар да имат общ управителен орган, двете организации пряко се ръководят от президенти, които се избират от форуми на ръководители на членуващи в тях национални земеделски кооперативни организации.

COPA и COGECA са интегрирана част от мултифункционалния модел на селското стопанство в страните-членки на ЕС. Техните ръководства участват в разработването и реализацията на ОАП, предлагат механизми за увеличаване на фермерските доходи и за задържане на фермерите в селата, съдействат за подобряване на хранителните вериги в държавите от Общността. Те изразяват становища и за целите и механизмите на националните структурни, екологични и регионални политики. Дават оценки и препоръки на европейските комисари, вкл. на водещите преговори с представителите на Световната търговска организация (СТО) относно възможностите за по-нататъшно либерализиране на аграрните пазари и съкращаване на селскостопанските експортни и други субсидии.

Двете организации отстояват интересите на земеделските производители и кооперативи в страните-членки на ЕС. Те кореспондират с Европейската комисия, Съвета на министрите, Европейския парламент, Икономическата, Социалната и Земеделската комисия.⁶ Централно място в дейността на COGECA заема установяването и укрепването на икономическите и партньорските връзки между земеделски кооперативи от различни страни-членки на ЕС. Това се постига чрез обмяна на информация, управленски опит и мнения на представителите на съществуващия в тях кооперативен бизнес. В организацията се изготвят стратегии за бъдещия статут на европейското кооперативно движение; водят се отчети за годишните обороти на търговията на 500-те най-големи земеделски кооперативи; полагат се грижи за обучението на земеделските кооперативни кадри. Тя съдейства за разширяване и засилване на пазарните позиции на земеделските кооперативи и за по-нататъшно интернационализиране на техните дейности.

Важно направление на политиката на COPA и COGECA е лобирането за националните земеделски кооперативи пред висшите институции в ЕС, както и пред правителствата на съответните страни-членки. Ръководствата на двете организации изразяват отношението си и към извършваните от централните институции на ЕС реформи на *общите организации на земеделските пазари (ООЗП)*. Това са специализирани търговски организации, които са оторизирани от ръководните органи на Съюза да подпомагат регулирането на производството и търговията на страните-членки със селскостопански стоки.⁷

⁶ Само в Секретариата на COGECA работят около 50 експерти от различни националности. В него се говори на 5 работни езика - френски, английски, немски, италиански и испански.

⁷ В 15-те стари страни-членки на ЕС тези организации доставят на местните пазари около 90% от основните хранителни продукти - житни храни, свинско и пилешко месо, яйца, плодове, зеленчуци, вина, млечни продукти, говеждо и телешко месо, ориз, зехтин и маслини за

Контролът върху дейността на аграрните организации се извършва от Съвета на министрите и Европейската комисия. Дадена международна пазарна организация може да получи пълномощия за търговска дейност по предложение на Европейската комисия след консултации и съгласуване с Европейския парламент. Всяка обща организация за търговия със земеделски стоки се ръководи от комитет, включващ представители на страните-членки, който се оглавява от периодично избираем постоянен председател.

Общите организации на земеделски пазари функционират на основата на приети от Европейската комисия правила и изпълняват определени *задачи*: заедно с ръководните органи на ЕС да фиксират равнищата на цените на някои селскостопански стоки; да предоставят помощи на земеделски производители в страните-членки; да организират и извършват търговия с държави извън Общността.

До началото на всяка настъпваща година в ЕС се фиксират три различни групи стокови цени: индикативни; прагови; интервенционни.

Индикативната цена е базова, ориентировъчна, по която се предполага, че ще бъдат извършвани търговските сделки на дадена стока. В повечето случаи тя се оказва близка или равна на цената, на която земеделските продукти се продават на общия европейски пазар.

Праговата цена е бариерна, минимална цена, до която могат да бъдат продавани внасяните от трети страни продукти. Тя е по-висока от интервенционната и стимулира търговците да спазват принципа за общи преференции и да продават селскостопански стоки в Общността. При фиксирането на цените на стоките, които се внасят от страни извън ЕС, се отчитат и транспортните разходи. Например през 2008 г. цената на ябълките, доставени от Канада на европейските пазари, е около 1 EUR/кг, а от Македония – 0.35 EUR /кг (Европейската комисия е определила най-висока цена – 2.5 EUR/кг на доставеното от САЩ десертно грозде).

Интервенционната цена е гарантирана цена, по която интервениращите органи в страните-членки на ЕС могат да изкупуват и складираат определени количества от дадена селскостопанска стока.

Общите организации на земеделските пазари в държавите от Евросъюза извършват и директни плащания на фермерите, които отговарят на условията за всеобхватна съгласуваност и законосъобразност.

Международните асоциации COPA и COGECA са съставени предимно от *национални организации на земеделските кооперативи в страните-членки на Европейския съюз*. Тези организации обединяват хиляди регионални кооперативни съюзи и земеделски кооперативи. Те са формирани на териториален и отраслов принцип и в организационната им структура се

консумация, захар, цветя, сухи фуражи, преработени плодове и зеленчуци, тютюн, лен, коноп, хмел, семена, овче и козе месо.

наблюдават кооперативи от различни браншове, банки, кредитни и застрахователни кооперативни дружества.

Например във Франция, където има модерно земеделие, е създадена Национална конфедерация на федерациите за земеделска взаимопомощ, коопериране и кредитиране. Федерациите разполагат съответните – взаимоспомагателни, кооперативни и банкови, регионални структури. В страната действат стотици кооперативи за производство на вина, жито, мляко, плодове и зеленчуци, говеда и говеждо месо. Освен тях успешно функционират десетки кооперативни семеипроизводителни, ленено-конопени и медарски стопанства, а също и захарни, спиртни и тютюневи кооперативи.

Подобна организационна структура е формирана и в Националния кооперативен съвет за земеделие и градинарство на Холандия. Тази структура включва: централа за кредитиране, снабдителни, пазарни, обслужващи, застрахователни, взаимоспомагателни и преработващи кооперативи (вж. схемата)

В ЕС-15 земеделските кооперативи са обединени под формата на федерации (Дания, Германия, Швеция, Англия и Италия - Федерация на земеделските кооперативи) и конфедерации (Гърция, Финландия, Франция, Португалия). Обикновено федерациите обединяват самостоятелни национални производствени или смесени кооперативи и регионални кооперативни съюзи, а конфедерациите включват независими районни федерации или кооперативни съюзи.

Сега в тези държави има пет федерации и пет конфедерации. Освен тях интегрирането на национални кооперативи се осъществява под формата на съюз, лига, централа, съвет, асоциация. Наименованията на националните кооперативни организации в разглежданите страни са следните: Австрия - Австрийска райфайзенова асоциация; Белгия - Белгийска кооперативна организация; Гърция - Конфедерация на земеделските кооперативни съюзи; Финландия - Конфедерация на финландските кооперативи; Франция - Конфедерация на френските сдружения и на кооперативите за земеделски кредит; Ирландия - Ирландска кооперативна обществена организация; Италия - Национална конфедерация на земеделските кооперативи, Лига на кооператорите и на взаимоспомагателната каса, Обща асоциация на земеделските кооперативи; Люксембург - Централна на люксембургските селяни; Холандия - Национален кооперативен съвет за земеделие и градинарство; Португалия - Конфедерация на земеделските и кредитните кооперативи в Португалия; Испания - Испанска конфедерация на земеделските кооперативи; Швеция - Федерация на шведските фермери; Англия - Федерация на земеделските кооперативи.

В европейските държави със сравнително най-високо развито селско стопанство земеделските кооперативи имат свои *банки или други кредитни организации*. Това е характерно за Австрия, Белгия, Германия, Финландия, Франция, Холандия и Португалия.

В Гърция фермерските кооперативи получават кредити главно от действащи държавни банки. Земеделските кооперативи в други стари страни-членки също са кредитирани от специализирани банки. Очевидно в държавите, където е постигната висока степен на интензификация на селскостопанското производство, е изградена специализирана финансова система за кредитиране на земеделските производители.

Специализираните държавни и фермерски банки взаимодействат със земеделските производители, съвместно решават техните стопански проблеми, като им отпускат нисколихвени кредити. През 1995 г. и в България беше направен опит за създаване на държавна земеделска банка. Беше изготвен проектозакон, предвиждащ чрез тази банка да се осигуряват на селските стопани и кооперативи нисколихвени кредити и субсидии по линия на създадения през лятото на 1995 г. ДФ "Земеделие". Но тогава в страната съществуваха (с кредити от държавата) десетки частни банки, чиито собственици имаха намерение да присвоят бюджетните пари на ДФ "Земеделие". Те контролираха държавните институции и чрез своите лобита в парламента, правителството и медиите оставиха българските селскостопански производители без специализирана държавна или кооперативна банка. (Днес парите от ДФ "Земеделие" се предоставят на земеделските производители чрез редица "продадени" на чужденци български държавни банки.)

В обозрима перспектива земеделските кооперативи в ЕС ще продължават да играят важна роля за снабдяване на населението с качествени и

разнообразни селскостопански стоки. Особено значима ще бъде тяхната дейност при усъвършенстване на основания на държавни субсидии европейски модел на фермерско земеделие.

Както е известно, сега ОАП се реформира и на земеделските производители се отпускат субсидии не само за количества произведени селскостопански стоки, но и за производство, извършвано по определени стандарти. Освен пазарните механизми на тази политика (изкупни цени, мита, експортни субсидии и т.н.) широко се прилагат и преките фермерски плащания (по т.нар. Втори стълб) за изпълнени агротехнически, екологични, фитосанитарни и други изисквания, а също и за развитие на селските райони. Механизмите на ОАП могат ефикасно да се прилагат в рамките на земеделските кооперативи, където се осигуряват благоприятни финансови, научно-технически и пазарни условия за работа на фермерите и се упражнява строг контрол върху качеството и опаковките на подготовените за потребителите пресни и преработени селскостопански стоки.

Земеделските кооперативи в страните-членки на ЕС и техните национални организации разполагат с огромни финансови и човешки ресурси, чрез които биха могли да се изготвят проекти за усвояване на предлаганите от европейските фондове селскостопански субсидии. В тези кооперативи са създадени и нужните условия за извършване на широка научноизследователска и развойна дейност и за рационализиране на производството, преработката и пласмента на селскостопанска продукция.

Земеделските кооперативи и техните национални организации са свързващо звено между фермерите и потребителите на селскостопански продукти. В кооперативните ферми, преработващи предприятия и търговски вериги се предлагат здравословни, с доказан произход и срокове на годност хранителни стоки. Главно поради това в повечето държави-членки на ЕС се създават законодателни, данъчни, митнически и организационни предпоставки за по-нататъшно разгръщане на кооперативното движение. Държавните органи по всякакъв начин съдействат за задълбочаване и разширяване на сътрудничеството между земеделски кооперативи от различни страни, за ускоряване процесите на интеграция и интернационализация на междукооперативните социално-икономически отношения.

Направеният анализ на развитието на кооперативното движение в ЕС-15 позволява да бъдат формулирани следните *изводи*:

- Кооперативното движение в тези държави има стройна организационна структура, която включва: земеделски кооперативи; национални кооперативни организации; международни кооперативни организации - Комитет на професионалните организации в Европейския съюз (COPA) и Общ комитет на земеделските кооперативи в ЕС (COGECA).

- Международните кооперативни организации COPA и COGECA отстояват фермерските интереси като: поддържат преки връзки с централните органи на ЕС; правят експертни оценки и предложения за реформиране на ОАП.

- Ръководителите на COPA и COGECA координират дейността на националните кооперативни организации; организират обучението на управленските кадри на земеделските кооперативи; лобират пред ръководните органи на ЕС и пред правителствата на отделните държави; изразяват становища за политиката на СТО и за дейността на ООЗП.

- Определените от ЕС специализирани ООЗП се занимават главно с фиксиране на цените на някои от продаваните на европейските пазари селскостопански стоки, с износ на продукти в страни извън Общността, а също и с предоставяне на помощи на земеделските производители.

- В повечето от разглежданите държави дейността на различните видове земеделски кооперативи се координира и направлява от федерации и конфедерации, а в останалите - от национални кооперативни съюзи и асоциации, централи и съвети.

- В организационните структури на националните кооперативни организации има специализирани кооперативни и държавни банки за кредитиране на земеделските производители.

- В България все още не е създаден Национален земеделски съюз, който да е пълноправен член на международните кооперативни организации (COPA и COGECA) в ЕС.

- Няма българска специализирана кооперативна или държавна банка за предоставяне на нисколихвени, евтини и лесно достъпни кредити на земеделските производители.

- В нашата страна би трябвало да се изгради подходяща система за законосъобразно и пълно усвояване на полагащите се европейски парични ресурси. За да се осигури стабилно развитие на родното земеделие, е целесъобразно да се осъществява политика на адаптиране на българските кооперативни структури към западноевропейските. Необходимо е държавата да съдейства за формиране на земеделски кооперативи от западноевропейски тип.

10.VI.2008 г.